

držav. Ugotavlja, da v omenjenih državah obstaja močna povezanost med razvitostjo demokracije in njeno razvojno uspešnostjo, saj so tiste, ki so uspele najboljše uveljaviti norme in principe demokratične ureditve tudi po ostalih sistemskih kriterijih najbližje gospodarsko najuspešnejšim državam zahodnega tipa.

V zaključnem poglavju avtor nakaže nekaj problemov in perspektiv, s katerimi so se ali pa se bodo v prihodnosti soočile države srednje in vzhodne Evrope. Avtor pa se dotika tudi izredno pomembnega vprašanja: Kje se v obravnavani skupini nahaja Slovenija? Kakšna je stopnja njene politične (demokratične) stabilnosti, in ali jo je moč primerjati z etabliranimi demokracijami? Slovenija v splošnem izpolnjuje standarde uveljavljenih demokracij, saj večjih sistemskih kršitev ni zaznati, kljub temu pa stanje demokracije na nekaterih področjih ni idealno, tako da Slovenija v nasprotju z večinsko samopodobo po nekaterih kriterijih zaostaja za nekaterimi postsocialističnimi državami.

Avtor v obravnavani knjigi sistematično obravnava vprašanja demokratične družbene ureditve ter njene povezanosti z razvojno uspešnostjo. Teoretične ugotovitve v drugem delu knjige prenese na primer srednje in vzhodno evropskih držav, ki so pogumno (z večjimi ali manjšimi težavami) stopile na pot demokratizacije in modernizacije. Knjiga predstavlja dragoceno obogatitev literature na področju preučevanja procesov, ki so sledili dezintegraciji nekdanjih socialističnih držav. Celovit in sistematičen pristop ter primerjalna analiza empiričnega dela dajeta vpogled v stanje politične stabilnosti postsocialističnih držav in odgovarjata na mnoga vprašanja povezana z vzroki težav v procesu njihove transformacije in verjetnimi nadaljnjimi potmi njihovega razvoja.

Barbara Tomšič

Michel Foucault: Arheologija vednosti. Ljubljana:
Studia humanitatis, 2001

250 strani (ISBN 961-6262-31-9), 2.800 SIT

prevod Uroš Grilc, spremna beseda Mladen Dolar

Eden izmed vrhuncev strukturalizma šestdesetih let predstavlja tudi Foucaultovo delo *Arheologija vednosti*, ki je prvič izšlo leta 1969 in je zgoščen prikaz pojmov, metod, definicij in opredelitev pojmov, kot so znanost, vednost, izjava, stavek, episteme, če naštejemo le najpomembnejše. Kljub časovni vpetosti v strukturalistični pristop, ki ga predstavljajo avtorji, kot so Barthes, Levi-Strauss, Saussure, je Foucaultova drža anti-strukturalistična. Še več, v *Arheologiji vednosti* gre za poskus razmejitev od strukturalizma (kar nakaže avtor že v delu *Vednost-Oblast-Subjekt*: »Oblast preči telesa, proizvaja stvari, vzbuja ugodje, izoblikuje vednost, proizvaja stvari.«).

Delo je razdeljeno na pet poglavij, v katerih je natančno predstavljen pristop k problemu arheologiji vednosti, na več mestih podkrepljen s primeri, kot so Naravna zgodovina, Splošna gramatika in Analiza blaga. Zadnje poglavje je napisano v obliki intervjuja oziroma pogovora, pri čemer pa vprašanja in odgovori niso posebej označeni (da gre za intervju, razberemo iz jezikovne forme, ki je drugi osebi množine in prvi osebi ednine).

V prvem poglavju Foucault izpostavi vprašanje, kako specificirati pojme, ki omogočajo misliti diskontinuiteto (kot je prag, prelom, rez). Po kakšnih kriterijih lahko izoliramo enotnosti, kot so neka znanost, delo, teorija, pojem? Kdaj lahko govorimo o znanosti nasploh ali natančneje, o posameznih vejah znanosti nasploh? Diskontinuiteta v zgodovinskem diskurzu postane praksa – zato je rekonstrukcija obče (globalne) zgodovine nemogoča. Zgodovinski dogodki so povezani po načelu kohezije in to je prvi argument, ki kaže na ne(z)možnost rekonstrukcije zgodovine kot enotne zgodbe.

Drugo poglavje, ki je razdeljeno na sedem podpoglavij, nosi naslov Diskurzivne regularnosti. V njem avtor definira pravila diskurzov, formacij, izjav, pojmov in takoj na začetku (str. 28) postavi definicijo, da moramo izjavo obravnavati kot dogodek (»Vsak moment diskurza moramo biti pripravljeni sprejeti v eruptivnosti dogodka.«). Tako utemelji razliko od strukturalistov, ki smo jo omenili na začetku. Strukturalisti namreč dogodek obravnavajo kot tisti preostanek, ki ga ni mogoče zvesti na strukturno logiko. Nasprotno, diskurzivni dogodki so vedno formulirani kot končna in aktualno omejena celota jezikovnih sekvenc, ki konstituirajo celoto. Z brisanjem enotnosti, ki so za izjavo, kot so intenca govorečega subjekta, njegova zavestna dejavnost, nezavedna igra, povrnemo izjavi singularnost dogodka in pokažemo, da je diskontinuiteta že v samem dejstvu izjave. »Izjava je vedno dogodek, ki ga niti jezik niti pomen ne moreta nikoli povsem izčrpati« (str. 32).

V drugem podsklopu (Diskurzivne formacije), se avtor ukvarja s formacijo objektov nekega diskurza in postavi vprašanje, ali pojmu pravil formacije lahko pripišemo vsebino. Nanj odgovori z analizo primera psihopatološkega diskurza od 19. stoletja dalje in ugotavlja, da obstaja več ravni diferenciacije, kjer lahko nastopijo objekti diskurza. Le ti tvorijo celoto diskurza tako, da v njem najdejo svoje mesto ali se rodijo (pojaviijo, nastanejo, oblikujejo) in izključujejo, ne da bi se zaradi tega moral spremeniti tudi diskurz. Pogoji za nastanek novih objektov diskurza so primarni (ali realni), ki obstajajo med institucijami, in sekundarni (refleksivni), ki obstajajo znotraj diskurza. Na meji diskurza se nahajajo diskurzivne relacije, ki določajo razmerja, ki jih mora diskurz izvajati, da bi lahko spregovoril o določenih objektih. Diskurzivne relacije torej karakterizirajo diskurz sam kot prakso.

Pristop iskanja skupnega ozadja pri opredeljevanju enotnosti znanosti (strukture ali podlage) Foucault odločno zanika. Njegov namen je postaviti definicijo objektov brez sklicevanja na jedro stvari, hkrati pa jih navezati na celoto pravil, ki jim omogoča, da se formirajo kot objekti diskurza in tako konstituirajo pogoje zgodovinske pojavitve. Še več, diskurz ni križišče stvari in besed, kot bi predpostavljali na primeru analize tekstov, ampak celota pravil, ki so lastna njemu samemu oziroma diskurzivni praksi. Naloga arheologa vednosti je v tem, da diskurze obravnava kot prakse, ki sistematično formirajo objekte, o katerih govorijo. Početje diskurzov je več kot upodabljanje znakov za označevanje stvari, zato so nezvedljivi na jezik in govor.

V četrtem podpoglavju z naslovom Formacija izjavljalnih modalnosti prikaže Foucault na primeru diskurza zdravnikov v 19. stoletju povezave med elementi diskurza in zakoni, na podlagi katerih nastajajo izjave. Ugotovi, da je zdravnik na splošno dovolj poseben v vseh družbenih in civilizacijskih oblikah (eksistenca zdravnika je statusno definirana osebnost; zdravniški diskurz izhaja iz institucionalnega položaja, ki mu daje legitimni izvor in aplikativno točko v bolnišnici, laboratoriju in dokumentacijskem polju), da oblikuje (specifični) diskurz – različne modalnosti kažejo različne vloge subjekta, ki izjavlja diskurz. V diskurzu kot celoti se lahko določa disperzijo subjekta in samo njegovo diskontinuiteto.

Drugo poglavje avtor zaključuje z ugotovitvijo, da enotnost diskurza sovпада z disperzijo elementov. Sistem formacije diskurza je koeksistenca in interakcija heterogenih elementov in njihova postavitev v relacijo z diskurzivno prakso. Iz sistema formacije obstaja neizmerna gostota sistematičnosti, ki je prenasočena s številnimi relacijami, ki so prediskurzivne.

Tretje poglavje nosi naslov Izjava in arhiv in je razdeljeno na pet podpoglavij. V prvem postavi avtor vprašanje definicije izjave, ki izhaja iz izhodišča, da preučujemo diskurz kot njega samega po pravilih njegove formacije. Če je izjava elementarna enotnost diskurza, iz česa sestoji, katere so njene razločevalne poteze in katere meje ji moramo pripoznati? Na tem mestu izpostavi avtor razliko med stavkom in izjavo – pravi, da jo lahko opredelimo po pravilih gramatike (izjava je vse, kar ne ustreza gramatikalni strukturi stavka, npr. naključno zaporedje zaporedje besed, graf, genealoško drevo). Izjava ni struktura, ampak funkcija obstoja, ki kot lastna pripada znakom, in iz katere lahko (z analizo ali intuicijo) določimo, ali so znaki smiselni ali ne. Izjava omogoči celoti znakov, da se aktualizirajo. Čeprav očitna, je nevidna. Od drugih jezikovnih elementov se

loči po tem, da je s subjektom v določenem razmerju, hkrati pa zanika možnost ponovitve. Subjekt izjave je pravzaprav pogoj, da izjava sploh obstaja.

Nadalje, analiza izjav in diskurzivnih formacij temelji na načelu, da ni nikoli izrečeno vse. Izjave so vedno v deficitu. Izjave preučujemo na meji neizrečenega. Zaradi nepopolne forme izjavljalnega polja izjave obravnavamo kot stvari, ki se prenašajo in ohranjajo, imajo neko vrednost. Analiza izjav obravnava izjave v sistematični formi zunanosti – polje izjav je avtonomno in anonimno področje, katerega konfiguracija definira možno mesto govorečih subjektov. Izjavljalna analiza, po drugi strani, upošteva fenomen vračanja. Izjavljalna preteklost namreč postulira izjavo kot resnico (dovzetno za modifikacijo in transformacijo – to celoto označi kot »pozitivnost diskurza«).

Četrto poglavje nosi naslov Arheološka deskripcija, kjer si avtor postavi za cilj izmeriti deskriptivno uspešnost pojmov, ki jih je poskušal definirati in pokazati, v čem se arheološka analiza ločuje od svojih deskripcij. Zgodovina idej ima kot veda dve vlogi. Prvič, pripoveduje zgodovino postranskosti in robov (»filozofij senc«, ki niso nikoli dosegli forme znanstvenosti). Naslavlja se na igro reprezentacij, ki je na delu v vsakdanjem življenju ljudi. Drugič, nastopa kot naloga, da preči obstoječe vede. Je veda o začetkih in koncih, je deskripcija nejasnih kontinuitet in vrnitev.

Zgodovina idej obravnava polje diskurzov kot področje formulacij z dvema vrednostma: tistimi, ki nastopajo prvič in so lahko model drugim formulacijam, in vsakdanjimi, banalnimi formulacijami, ki izhajajo iz že izrečenega. Arheologija poskuša ugotoviti v tekstih, ki jih analizira, regularnost diskurzivne prakse. Pri trajajoči regularnosti (diskurz kot pravilo), funkcionira protislovje kot načelo zgodovinskosti diskurza. Analiza diskurza pomeni začasno brisanje protislovij in hkrati povzroči, da se znova pojavijo. Protislovja so igra diskurza.

Eno izmed vprašanj, ki jih avtor obravnava, je tudi, po čem se arheologija razlikuje od običajnih analiz? Prvič po tem, da ne išče splošnih form, ampak posamezne konfiguracije. Drugič, arheologija želi osvoboditi igro analogij in razlik, ki se pojavljajo na ravni pravil formacije. Tretjič, arheologija prikaže razmerja med diskurzivnimi formacijami in nediskurzivnimi področji (institucijami, političnimi dogodki, ekonomskimi praksami in procesi). Diskurz je praksa, ki ima lastne forme navezovanja in zaporedja.

Na koncu velja poudariti avtorjev sklep, da ima arheološka zgodovina za namen (cilj) razgaliti diskurzivne prakse v meri, v kateri omogočijo vednosti, in v kateri dobi ta vednost status in vlogo znanosti. Celoto relacij (regularnosti) med znanostmi v dani dobi imenuje episteme. Arheologija ne poskuša opisati znanosti v njeni specifični strukturi, temveč poskuša opisati področje vednosti. Arheologija opisuje znanost kot področje vednosti.

Aleš Verdir

Jacques-Alain Miller: O nekem drugem Lacanu. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo, 2001

254 strani (ISBN 961-6376-08-X), 3.255 SIT

prevod Miran Božovič, Uršula Cetinski, Tomaž Erzar, Saš Jovanovski, Peter Klepec, Zdravko Kobe, Dragana Kršić, Marjan Šimenc, Jelica Šumič-Riha, Blaž Vodopivec, Alenka Zupančič

Namesto naslova, kot stoji, bi založnik – *leitmotiv* monografije je Lacanov prelom, ki ga zaznamuje seminar iz leta 1972/73, vpelje pa »inovacija« z diskurzom analitika nekaj let pred tem – morda ravnal modreje, če bi uporabil: »Lacan se trudi biti govno!« Na nek način bi tak